

הרב יהודה זולדן

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

ראשי פרקים

א. מצות וידוי מעשר מדאורייתא

1. מצות וידוי מעשר — הזמן והמקום
2. אופן אמירת הוידוי — בכל לשון, מספר תורה, מחומש, בעל פה
- ב. קריאה בספר תורה את פסוקי הביעור והוידוי בזמן הזה — על פי האדר"ת
 1. פסוקי הוידוי
 2. פסוקי הביעור
- ג. קריאה וברכה על ספר תורה — שלא בימים שנקבעו ע"י משה ועזרא
- ד. קריאת פסוקי הוידוי מספר תורה
 1. קריאה אישית בספר תורה — כלימוד תורה
 2. קריאה ציבורית מספר תורה – זכר למקדש

א. מצות וידוי מעשר מדאורייתא

1. מצות וידוי מעשר — הזמן והמקום

בתורה נאמר: "ואמרת לפני ה' אלקיך" (דברים כו, יג), ומכאן שהוידוי הוא לפני ה', במקדש. כך כתב ספר החינוך מצוה תרז:

נצטוינו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפנינו בבית מקדשו שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, ושלא נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזהו נקרא מצות וידוי מעשר, ועל זה נאמר [דברים כ"ו, י"ג], ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וגו'.

הרמב"ם בהלכות מעשר שני ונטע רבעי יא, א כותב בלשון כללית: "מצות עשה להתודות לפני ה'". ושם בהלכה ד כותב:

ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

ובהלכה ו כותב הרמב"ם:

ומצותו במקדש שנאמר לפני ה' ואם התודה בכל מקום יצא.¹

הראב"ד שם בהלכה ד משיג וכותב:

א"א זה שיבוש שהוידוי אינו אלא לפני ה', ואין לפני ה' אלא בבית.

אף החינוך במצוה תרג, שבדרך כלל הולך בדרכו של הרמב"ם כותב שהמצוה היא בזמן הבית בלבד. אמנם לפיו, אם בזמן הבית התודה שלא במקום המקדש, יצא.²

הכסף משנה שם כותב שהביטוי "לפני ה'" יכול להתפרש במובן רחב יותר ולא דוקא במקום המקדש, כמו במציאות שהמקדש חרב או בדיעבד בזמן הבית כשלא ניתן להגיע לשם. יש אם כן עדיפות לאמירת הוידוי במקום המקדש, אך זה לא מעכב.

הרי"מ טיקוצ'נסקי, מאריך להסביר שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא במשמעות הפס': "לפני ה'", המופיע פעמים רבות במקרא במשמעויות שונות.³ מכאן, שחלק מהראשונים סוברים שהמצוה היא בזמן הבית ושלא בזמן הבית,

1. הסמ"ג מצוה קלח; שו"ע יו"ד סימן שלא סעיף קמב.
2. כך העיר גם המנחת חינוך שם אות יב. החזון איש, דמאי סימן ב אות ז כותב שהחינוך סובר שאין מצוה בזמן הזה מאחר ולא ניתן לקיים מצות הפרשת מעשר שני כראוי, אך לא משום שנטה מהרמב"ם שהרי כתב שאין מקדש מעכב הוידוי, ורק למצוה צריך להתוודות בעזרה. אך נראה לומר שהחינוך טוען שרק בזמן המקדש אם התודה מחוץ לעזרה אינו מעכב, אבל אין ללמוד מדבריו שעקרונית יש מצוה להתוודות שלא בזמן המקדש. החינוך מדגיש מספר פעמים בדבריו שהמצוה בזמן הבית, וכדעת הראב"ד ושלא כרמב"ם. האדר"ת, קונטרס אחרית השנים, פרק ד הלכה ד עמ' 25 כותב שהחינוך איננו נוטה לראב"ד אלא שהכריע בין הרמב"ם לראב"ד במובן זה שהמצוה היא בזמן הבית בלבד, אך בדיעבד גם שלא במקום המקדש. נראה לטעון שגם הראב"ד מסכים לכך, שהרי הוא לא השיג על הרמב"ם שם בהלכה ו שכתב שיש רק עדיפות ליד מקום המקדש. הראב"ד סובר שלפני ה' הכונה היא בזמן המקדש אך לא בהכרח במקום המקדש.
3. עיר הקדש והמקדש, חלק ג פרק ט סעיף ב. ראה עוד: הרב צבי פסח פרנק, שו"ת הר צבי, מיילי דברכות סימן א, סעיף ה.

הרב יהודה זולדן

ויש אחרים הסוברים שמצות וידוי היא אך ורק בזמן הבית.⁴ גם מהאחרונים יש הנוטים לדעת אותם ראשונים הסוברים שמצות וידוי מעשר איננה נוהגת כיום.⁵

2. אופן אמירת הוידוי — בכל לשון, מספר תורה, מחומש, בעל פה

כיצד יש לומר את פסוקי וידוי מעשר? במשנה בסוטה ז, א נאמר:

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר.

כך נדרש בספרי דברים פיסקא שג, יג: "ואמרת" (דברים כו, יג) — בכל לשון, וכך גם בירושלמי סוטה ז, א.⁶

בבבלי בגמ' בסוטה לב ע"ב לומדים זאת מגזרה שווה:

וידוי מעשר. מנלן? דכתיב: "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית" (דברים כו, יג), ויליף אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר.⁷ א"ל רב זביד לאביי: ויליף אמירה מלוויים, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש!⁸ דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא, ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה.⁹

כך פסק גם הרמב"ם בהלכות מעשר שני ונטע רבני יא, ה, אלא שהרמב"ם מוסיף עוד:

וידוי זה נאמר בכל לשון שנאמר: "ואמרת לפני ה' אלקיך" —

4. כך פוסקים הראב"ד והחינוך.
5. כך כותב החזון איש דמאי ב ס"ק ו. דעות נוספות בענין אמירת וידוי בזמן הזה, ראה במאמרי: "האדר"ת וקריאתו לחידוש מצות וידוי מעשר". בספר זה.
6. בירושלמי סוטה ז, א בדפוס כתוב: "דכתיב וענית ואמרת", וכך הוא בכת"י סקליגר (מהדורת יעקב זוסמן), ירושלים תשס"א, עמ' 933. אך כנראה זו טעות דפוס, שהרי לא נאמר בודוי מעשר וענית ואמרת. קרבן העדה שם מתקן ולפיו יש לגרוס "ואמרת — בכל לשון שאתה רוצה דהא לפני ה' כתיב והוא שומע בכל לשון".
7. בפרשת סוטה נאמר: "ואמר הכהן לאשה" (במדבר ה, כא) — בכל לשון שהוא אומר.
8. הברכות והקללות ע"י הלויים בהר גריזים ובהר עיבל היו בלשון הקדש (משנה סוטה ז, א).
9. אצל הלויים נאמר: "זענו הלויים ואמרו" (דברים כז, יד) — עניה ואמירה, ואילו בוידוי מעשר נאמרה אמירה בלבד.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

בכל לשון שאתה אומר.

וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין.

נושאי כליו של הרמב"ם לא מציינים את המקור לדברי הרמב"ם על אופן האמירה, ומה הצורך לציין זאת. הרב יוסף באב"ד, מנחת חינוך מצוה תרז, יד כותב שהרמב"ם רצה להדגיש שעל כל אחד לומר בני עצמו ולא יוצא בשמיעה מחברו. המנ"ח מתקשה מה ההבדל בין מצות וידוי למצוות אמירה אחרות שיוצא ידי חובה בשמיעה מחבר, מדין שומע כעונה, וכן לא ברור לו מה החידוש בזה שאם רצו רבים להתודות כאחד מתודים "מאי רבותא היא דבכל המצוות הדין כן?".

הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן סימן נו, ג כותב שעל כל אחד לומר בפני עצמו מפני ש"איך יוכל אחד להתודות על חברו, ואין אדם יודע במטמוניות של חברו, ודמי לדאמרינן גבי תפלה בירושלמי דברכות (פ"ג ה"ג) כדי שכאו"א יבקש רחמים על עצמו". זאת בשונה מוידוי ביכורים שהיא הודאה כוללת.

באשר לדברי הרמב"ם שאם רצו להתודות כאחד יכולים, הכונה שאחד יאמר וכולם יהיו יוצאים ידי חובתם בשמיעה, וכונת הרמב"ם לומר שאלו כמו מצוות התלויות באמירה ושמיעה, ושומע כעונה. אך היא גוף קושית המנחת חינוך, מה החידוש בזה הלא כל המצוות הם כך? הרב נתן געשטטנר מסביר שאכן זו כונת הרמב"ם שגם בוידוי מעשרות ניתן לצאת ידי חובה ע"י אחד שמוציא את כולם מדין שומע כעונה, ושכאן לא תקנו כמו בביכורים שיהא מישהו אחר מקרא.¹⁰

גם הראי"ה קוק, סובר שמהתורה על כל אחד לקרוא באופן אישי ויכול מתוך חומש או סידור ואין צורך לקרוא מספר תורה:

נראה פשוט, שהי' צריך לקרות את פרשת הוידוי מתוך הספר דוקא, דדברים שבכתב א"א רשאי לאומרו ע"פ (גיטין ס ע"ב), ואין זה דבר השגור בפי הכל כק"ש ופרשת הקרבנות. דאפי' תפלת פרקים צריך סידור (ראש השנה לה ע"א), מכש"כ מצות

10. הרב נתן געשטטנר, שו"ת להורות נתן, חלק ח סימן פג.

הרב יהודה זולדן

קריאה זו שהיא באה אחת לג' שנים. וי"ל ע"פ דברי הר"ש מן ההר בתהר"י בפ"ק דברכות, (רבינו יונה, ברכות דף ה ע"א מדפי הר"י⁹) דדבר שהוא חובה לאומרו אין בו משום דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ. וי"ל עוד דדמי למש"כ הפוסקים בברכת התורה כשאומר דרך תחנונים מותר בלא בה"ת, ה"נ כיון דאומרם דרך וידוי, (וע' ח' ריטב"א יומא ע ע"א), מ"מ אין זה דבר ברור אי קיי"ל הכי. ואם יהי' טעון ספר צ"ע אם צריך דוקא ספר כשר או אפילו בחומשין, ולכאורה כיון שאפילו ביחיד קורין, כדמשמע מתוך דברי הרמב"ם דלעיל, י"ל דבחומשין שפיר דמי, שהרי הא דאין קורין בחומשין אינו אלא מפני כבוד הצבור.¹¹

הספר אליו מתכוין הראי"ה קוק הוא חומש או סידור וכד', ולא ספר תורה. בסוף הוא דן האם יש לקרוא את הפסוקים מתוך ספר תורה כשר, ומשיב שמאחר שזו קריאת יחיד, אין צורך לקרוא מתוך ספר תורה.

גם הרב אליהו בקשי דורון, סובר שוידוי הוא הודאה אישית, ולכן אין בו דין קריאה שצריך ספר. הוכחתו מהאחרונים הסוברים שאם לא ביער את כל המעשרות יכול לדלג על פסוקים, וזה דבר שיכול להיות רק בקריאה אישית מחומש ולא מספר תורה.¹²

הרב חיים קנייבסקי, דן אף הוא בשאלה האם מצוות קריאת פסוקי הוידוי מדאורייתא, הם מספר תורה:

יש לעין אם צריך לקרות מתוך ס"ת ובטעמים, שהרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, ונראה פשוט שאין צריך. שכל שהתורה ציוותה לקרותו אין צריך ס"ת, ואין בו משום דברים שבכתב וכו'. דזה רק כשקורא לשם ת"ת. (ודן בחליצה, ברכת כהנים, משוח מלחמה, הקהל) .. אבל במקום שאינו אלא מצות

11. הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן (עניני א"י) סימן נו, ד (עמ' קטו).

12. הרב אליהו בקשי דורון, שו"ת בנין אב, ב סימן מז (עמ' קצב). שם הוא גם כתב שהראי"ה קוק סובר שיש לקרוא מתוך ספר אך הסתפק אם צריך ספר כשר או מספיק חומשים. כאמור, הרואה יראה שהראי"ה קוק נוטה לומר שהקריאה היא מתוך חומש, מאחר וכל יחיד קורא.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

קריאה, אינו צריך ס"ת...אם קורא בכל לשון פשיטא דאין לדקדק
בזה.¹³

אם כן, וידוי מעשר זו אמירה אישית של כל אחד, או של אחד המתוודה בשם
כולם, ואין צורך לקרוא את הוידוי מספר תורה, או אף ברוב עם.

ב.קריאה בספר תורה את פסוקי הביעור והוידוי בזמן הזה — על פי האדר"ת

1. פסוקי הוידוי

הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, כתב על אופן קריאת פסוקי
הוידוי:

ואילו הייתי כדאי, הוה אמינא דבזמן הזה ראוי להתוודות בבית
המדרש ובבית הכנסת שהוא מקדש מעט, ושכינתו יתברך שורה
שם, ובמגילה כט ע"א, ובברכות ח ע"א אוהב ה' שערי ציון — כי
אין לו לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד...ושפיר מקרי לפני
ה' אלוקיך. ומכ"ש מי שזוכה ולהתוודות לפני הכותל המערבי,
שאחז"ל כבר בירושלמי מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי,
שחייב לילך שם ולהתוודות. ואולם לראב"ד לא מהני זה, כיון
דס"ל (בהל' בית הבחירה ו, טז) שקדושתו בטלה בזה"ז.¹⁴

ובמקום נוסף בו הוא מסכם בקצרה את דיני וידוי וביעור מעשר, כתב:

ואם קיימם בהלכתם (=את מצות ביעור המעשרות), יתקבצו
כולם לבית המדרש או לבית הכנסת בעת תפילת המנחה או
לאחר תפילת המנחה ויאמרו כולם ביחד או כל אחד ואחד בפני
עצמו, או אחד יוציא את כולם, כמש"כ בתורה. (ומצטט את

13. הרב חיים קנייבסקי, דרך אמונה, הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, א, בביאור הלכה.
14. הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, קונטרס "אחרית השנים", פרק ד הלכה ד
(עמ' 26).

הרב יהודה זולדן

הפסוקים, מדברים כו, יג-טו: "בערתי הקדש" עד "ארץ זבת חלב ודבש"¹⁵.

וידוי בבית כנסת או ליד הכותל המערבי, יכול להיעשות בקריאה בעל פה, או מתוך חומש, סידור. אך היה מי שהציע לאדר"ת לקרוא מספר תורה. וכך כתב האדר"ת:

ידי"ן הרה"ג משה הכהן שיח' לאוי"ט

...האריך אם צריך לקרוא בספר תורה משום דברים שבכתב (גיטין ס ע"ב), אלא שיש לומר דבחומשים סגי דלא שייך כבוד ציבור בזה (גיטין ס ע"א). ולדברי שייך משוכו כל פסוקא דלא פסקיה (מגילה כב ע"א). אך גם זה לא נראה לי שכיון שהוא בכל לשון, י"ל דלא צריך ספר וצ"ע. כן גם במקרא ביכורים.¹⁶

האדר"ת איננו מקבל את ההצעה לקרוא את פסוקי הוידוי מספר תורה, מאחר שוידוי מעשר נאמר בכל לשון, ומשמע שאין צורך לקרוא מס"ת דוקא.¹⁷

במקום אחר התייחס האדר"ת לקריאה בתורה שלא ע"פ תקנת חז"ל. וכך כתב האדר"ת ביחס לקריאה בתורה בליל שמחת תורה:

שלא מצאנו כלל קריאת התורה בלילה, ...ואמנם א"א לומר כלל שהרשות נתונה לציבור להוציא ס"ת ולקרוא בנרכות גם במקום שלא תקנו לנו רבותינו ז"ל. ואמנם כן הוא והמנהג בירושלים שאין קוראים כלל בלילה.¹⁸

15. קונטרס אחרית השנים, פרק ה אות לב (עמ' 52-53). על פוסקים נוספים שתמכו בדעת האדר"ת, ראה במאמרי לעיל הע' 5.

16. קונטרס אחרית שנים, עמ' 52.

17. בניגוד להבנתו של הרב משה טוביה דינקל, קונטרס ביעור מעשרות, בני ברק תשנ"ד, עמ' לה-לו בהע' 99 שכתב שהאדר"ת כתב שראוי שיקראו בספר תורה בציבור פרשת "כי תכלה לעשר" עד "זבת חלב ודבש". שתי טעויות יש כאן. האדר"ת כתב שאין צורך לקרוא מס"ת, וכן כתב שיש לקרוא מהמילים: "בערתי הקדש".

18. האדר"ת תפילת דוד עמ' קיב. עוד על קריאה בליל ש"ת שם עמ' קסח. עין לקמן הע' 30.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

2. פסוקי הביעור

במקום אחר הציע האדר"ת לקרא בשנות הביעור ביום טוב אחרון של פסח את פסוקי הביעור, במסגרת קריאת התורה בבוקר בתפילת שחרית:

בקריאת התורה לאחרון של פסח שקוראים כל הבכור (ודברים טו, יט — טז, יז),¹⁹ נ"ל לקרוא בשנת הביעור (שהן הרביעית והשביעית), גם כשחל בחול, מפרשת עשר תעשר (דברים יד, כב ואילך), לפרסם מצות הביעור.²⁰

הפסוקים בהם נצטוונו על הביעור הם סמוכים לפסוקים אותם קוראים בשמיני בפסח בחו"ל. הצעתו של האדר"ת היא שבשנות הביעור לקרוא מהפסוקים העוסקים במעשרות ובתוכם גם הציווי לבער.

נראה שהאדר"ת הציע הצעה זו בעקבות דברי רש"י על הנהוג בסוכות. גם בשמיני עצרת, נאמר בגמ' במגילה לא ע"א, שיש לקרוא פרשת "כל הבכור", אך רש"י שם כותב:

קורין כל הבכור — אלא שמתחילין עשר תעשר, לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן, שהוא זמן אסיף, ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם, ועוד יש באותה פרשה: מצות מעשר עני, ומצות נתון נתון ופתוח תפתח והענק תעניק לעבד עברי, ושילוח חפשי, והעבט תעביטנו.²¹

סוכות זו תחילת שנה חדשה ויש לעורר למצות הנהוגות באותו זמן, ותחילת שנות המעשר. מכאן, שכשיש צורך וענין לקרא פסוקים אלה יש להקדים ולקראם. האפשרות להקדים ולקרא מפרשת עשר תעשר, היא גם כששמיני של פסח חל בשבת וכך גם כשיו"ט שני של שבועות חל בשבת. כך כותב סידור רש"י סימן תמג:

ביום השמיני קורין כל הבכור עד סוף סידרא, ואם חל בשבת

19. כך קוראים בשמיני של פסח בחו"ל, כאמור במגילה לא ע"א.

20. האדר"ת, תפילת דוד עמ' קב.

21. ראה בהרחבה על כך במאמרי: "עשר תעשר' כי תכלה לעשר' — קריאתם בחג הסוכות", בספר זה.

הרב יהודה זולדן

מתחיל עשר תעשר.

נראה שצירוף שתי ההלכות הללו, המנהג בשמיני עצרת, והמנהג כשמיני של פסח חל בשבת בהם מקדימים לקרא מפרשת עשר תעשר, הוא הבסיס להצעתו של האדר"ת לעשות כך גם בשנות הביעור.

ג. קריאה וברכה על ספר תורה — שלא בימים שנקבעו ע"י משה ועזרא

כאמור, קריאת וידוי מעשר היא אישית ואין צורך לקוראה מתוך ספר תורה. אך אעפ"כ יש שהנהיגו להוציא ספר תורה לפני או אחרי מנחה של שביעי של פסח, ולקרא את פסוקי הוידוי. לא התברר מי החל לקרוא את פסוקי הוידוי מתוך ספר תורה, הדבר נזכר אצל חלק מהסוברים כאדר"ת שיש לקרוא את פסוקי הוידוי כיום. אמנם הם קוראים מספר תורה ללא ברכה.²²

האם ניתן לקרוא בתורה בציבור את פסוקי וידוי מעשר? האם ניתן לברך בעת קריאה שכזו? ובכלל, על פי אלו עקרונות נקבע האם ניתן לקרוא בציבור מספר תורה פרשיות שיש להם בכל זאת קשר ליום או לאירוע שלשמו קוראים? האם יהיה ניתן לברך על קריאה זו? האם יחיד יכול לקרא בציבור פסוקים מהתורה כדרך לימוד תורה ואף לברך על כך?

קריאה בתורה בציבור במשך השנה היא בימים קבועים. חובת הקריאה בציבור איננה מהתורה²³ אלא תוקנה ע"י משה רבנו, ועזרא הוסיף לה עוד. כך נאמר במסכת סופרים י, א:

22. כך נכתב בספרי "שנה בשנה" שיצאו מטעם היכל שלמה, מקום מושב הרבנות הראשית לישראל במשך שנים רבות: תשד"מ עמ' 139-140; תשמ"ז עמ' 137-138; תשנ"א עמ' 134-135; תשנ"ד עמ' 131; תשנ"ח עמ' 136-137; תשס"א עמ' 106. הרב מרדכי אליהו (התורה והארץ, ה, עמ' 42), (פורסם בספר זה), כותב שאין לקרא מספר תורה. הרב משה שטרנבוך, מועדים וזמנים חלק ז סי' רלב בהגה"ה כותב שכנראה החלו לקרוא מס"ת מזמן בא האדר"ת לירושלים. אך כאמור האדר"ת לא כתב לקרוא מס"ת.

23. הקריאה היחידה מספר תורה, כמצוה מהתורה היא קריאת המלך במעמד הקהל, בסוכות מוצאי שמיטה. "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (דברים לא, יא). ממעמד הקהל, למדו חכמים הלכות והנהגות רבות לקריאת התורה בבית הכנסת. ראה מאמרי: "מעמד הקהל וקריאת

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

משה הקניא – התרה, ..להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד, שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל; עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה.²⁴

עקרונית, יש לקרוא בתורה רק בימים שקבעו חכמים.²⁵ האם ניתן להוציא ספר תורה ולקרוא בו ברבים שלא במסגרת הימים שניתקן לקרוא בהם בתורה, ע"י משה וע"י עזרא?

מצינו בראשונים ובאחרונים מנהגים לפיהם קוראים בתורה, ובחלק מהימים אף מברכים ברכות התורה, גם בימים שלא נזכרו במשנה ובגמרא. אלו אירועים או ימים בהם מוציאים באופן מיוחד ספר תורה לקרוא בו, או שקוראים פרשיות מיוחדות בתורה, בימים בהם ממילא קוראים בספר תורה. דוגמאות:²⁶

קריאה בספר תורה "ואברהם זקן" לחתן²⁷

התורה בבית הכנסת, מועדי יהודה וישראל, עמ' 170-195. קריאת הכהן הגדול ביו"כ היא איננה מהתורה ומשנה יומא ז, א, ומפרשים שם. ראה לקמן בהע' 33, על קריאה בספר תורה זכר להקהל.

24. במשנה במגילה ג, ה-ז מפורט מה קוראים בימים הללו. ראה עוד בגמ' בבא קמא פב ע"א, וברמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים יב, א-ב, וכן: הרי"ד סולוביצ'יק, "קריאת התורה בשבת שני וחמישי", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק א עמ' קעז-קפח; הנ"ל, "תקנת משה", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק ב עמ' רכו-רכז.

25. הפוסקים נחלקים באשר לציבור שלא קראו בתורה ביום ב' למשל, ומעוניינים לקרוא ביום ג', האם רשאים או לא? ראה בברכי יוסף, או"ח סימן קלה, ב. בערוך השולחן שם סע' ז, והרח"ד הלוי, שו"ת מים חיים ב סי' כה.

26. לא דנו במאמר זה לחקור היכן, מתי ועל ידי מי נתקנו והונהגו קריאות אלו. הסתפקנו רק בציון מקורות המציינים מנהג זה. על הוצאת ס"ת שלא ע"מ לקרוא בו – לקראת מלכים, להקפות בליל שמח"ת, בעת הכנסת ס"ת, ליולדת המקשה לילד וכד', ראה מאמרי: "הוצאת ס"ת לקראת מלך", מלכות יהודה וישראל, עמ' 138-143.

27. מנהג זה נזכר אצל הרב יהודה אלברצלוני, ספר העיתים סימן קפח. הוא מציין שיש בזה מנהגים שונים, אך לפיו זה שהחתן קורא פרשת ואברהם זקן הוא מנהג מעולה. הריטב"א יומא ע' ע"א מצין גם כן מנהג זה, אם כי לפיו, טוב שהחתן יקרא פרשה זו בעל פה, ושכך נהוג מימות הגאונים. ראה עוד: שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן לט; הרב חיים פאלג'י, ספר חיים סימן ז אותיות יד-כג. המנהג מובא גם במגן אברהם אורח חיים סימן קמד ס"ק ה. ערוך השולחן שם ס"ק ה מציון שבקהילות אשכנז אין נוהגים בזה כלל.

הרב יהודה זולדן

קריאת בספר תורה פרשיות הנשיאים בחודש ניסן²⁸

קריאה בספר תורה בליל הושענא רבה²⁹

קריאה בספר תורה בליל שמחת תורה³⁰

קריאת שנים מקרא ואחד תרגום מספר תורה ביום ששי³¹

ראה עוד: הרב עובדיה הדיה, שו"ת ישכיל עבדי, חלק ז, השמטות סימן ו; הרח"ד הלוי, מקור חיים השלם, פרק רלה סעיפים כג-כד; אנציקלופדיה תלמודית כרך יח, ערך חתן וכלה, עמ' שמו.

28. אוצר חיים, מנהגי צאנז, עמ' שטו: "מוציאים ס"ת לקרוא נשיאים בניסן ללא ברכה". הרב בצלאל אשכנזי, שו"ת בצל החכמה חלק ב סימן כג, דן אם לקרוא בשבת סמוך לקה"ת או לאחר מוסף, אך אין כל ערעור על עצם הקריאה בתורה. הוא מציין לשו"ת מהרי"ץ [דושנסקי] סי' לב, שהסביר מדוע יש לקרוא אחר תפלת מוסף דוקא. גם הרב צבי פסח פרנק, שו"ת הר צבי או"ח סימן סט, דן בזמן בו יש לקרוא בנשיאים, ביום בו מוציאים ספר תורה. הרב יצחק וייס, שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן קט: "בודאי נכון יותר שלא לשנות ממה שנהגו רבותינו ז"ל, היינו הגה"ק זקינו הד"ח ז"ל, שקרא הנשיא בתורה, אחר התפלה, אפילו בשבת, וכן ה' המנהג בבית מדרשם של הגה"צ אבד"ק מונקאטש ז"ל, לקרות בס"ת פ' הנשיא בגמר התפלה קודם עלינו, וכן ה' מנהג אבותיו עוד מהגה"ק בעל בני יששכר ז"ל ועי' בס' דרכי חיים ושלום". ראה עוד בדבריו בשו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן פד. וכן בשו"ת דברי יציב או"ח סימן קפה; הרב עובדיה יוסף, חזון עובדיה ב עמ' ג.

29. ספר אבודרהם סדר תפלת סוכות ד"ה בליל הושענא: "בליל הושענא רבא נוהגין מקצת אנשים לקרות את התורה כלה מראש ועד סוף". הרב יצחק וייס, שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן פד, מציין לאדמורי"ם ורבנים שנהגו כך. האדר"ת, נפש דוד, עמ' רטז קרא בס"ת בליל הו"ר בסוכתו "והיה לי מזה עונג רב לקרות בתורה הנתובה כדיו".

30. הרב יצחק אייזיק טירנא, ספר המנהגים הלכות שמיני עצרו. הוא נזכר גם בדרכי משה, או"ח סימן תרסט. אך לא בכל מקום באשכנז נהגו כך כפי שכתב הרב אברהם דנציגר, חיי אדם, כלל קנ"ג, ז. על מנהגי הקריאה השונים, האם קוראים שלושה בפרשת וזאת הברכה, או פרשות נדרים, או את הברכות שבפר' כי תבא, ראה בשו"ע שם ובנו"כ; הרב יצחק מאיר ברכיה ליברמן, חג האסיף — דינים ומנהגים חלק ב, עמ' סד-סו; אברהם יערי, "קריאה בתורה בליל שמחת תורה", תולדות חג שמחת תורה, עמ' 194-203. ראה עוד: הרב ח"ד הלוי, שו"ת עשה לך רב, חלק ט סימן י.

31. מנהג האר"י, נזכר בשער הכוונות דף יב ע"א. מובא בשערי תשובה או"ח סימן רפה ס"ק א, כף החיים שם אות ג, ז. ראה שם בט"ז ס"ק ב שכתב שראוי "לירא שמים לקרא בפני עצמו בספר תורה הסידרה לכל הפחות פעם אחת". שו"ת תורה לשמה סימן נח.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

קריאה בספר תורה בעת הכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת³²

קריאה בספר תורה במעמד זכר להקהל³³

מה הבסיס ההלכתי להנהגות חדשות אלו, והאם ניתן להוסיף על הנהגות אלו? בירושלמי בברכות ז, א קושרים האמוראים בין ברכות התורה לפני ואחרי, לברכות שלפני אכילת מזון ולאחריה. יש הלומדים עליהם מגזרה שווה, מקל וחומר, ומפסוקים בנביא:

32. הרב גבריאל צינעער, נטעי גבריאל, הלכות קריאת התורה, עמ' קפד-קפה, רסו-רסח, מציין לנוהגים כך ומהם בחסידות גור, סלונים, אלכסנדר, וכן נהגו לפיו גם החזון איש והקהילות יעקב. ראה: שו"ת מהרי"ד, סימן מג; הרב מרדכי אפשטיין, שערי תורה אות לד; מנהגי וורמזיא עמ' רעב; הרב מרדכי פוגלמן, שו"ת בית מרדכי סימן יג; הרח"ד הלוי, שו"ת מים חיים, חלק ב סימן כו. יש מקומות שנהגו להכניס ספר תורה לבית כנסת דוקא בשבת, וקראו בו מיד. ראה: הרב בנימין שלמה המבורגר, שורש מנהגי אשכנז, חלק ד עמ' 270-343.

33. הנהגה זו לקיים זכר למצות הקהל, הוצעה אף היא ע"י האדר"ת. ראה בספרי: "לתולדות זכר להקהל מאחר החורבן עד ימינו", מלכות יהודה וישראל, עמ' 444-478. בפועל החלו לקיים מעמדי זכר להקהל החל משנת תש"ו. הריא"ה הרצוג, שהיה הרב הראשי ועמד מאחורי מנהג זה, עסק רבות בקביעת סדר המעמד. ראה: שו"ת היכל יצחק או"ח סימן נט. הוא הציע שיוציאו ספר תורה, והקורא בתורה את פסוקי הקהל, לא יברך באותו היום בבוקר את ברכות התורה. בתשובה שאחר כך, בשו"ת היכל יצחק או"ח סימן ס מצין את מנהג רבני גליציה שהנהיגו שלא לברך בקריאת התורה בליל הושענא רבה, "מכ"מ במעמד חגיגי כזה, כבוד התורה הוא שיברכו ישראל עליה, וע"כ המצאתי דבר זה". הוא הציע גם אפשרות אחרת לפיה, "אפשר לתקן שיברך ממש לפני ולאחריה, כדרך שהקורא בציבור מברך, אלא בצורה של לימוד תושבע"פ", ע"י שיקרא הלכות ברמב"ם. "ועוד נ"ל, שבעצם הדבר יש ספק, שמא צריך לברך על כל קריאה בס"ת בציבור, אלא שגאוני וצדיקי גליציה, מכ"מ הנהיגו לקרוא בס"ת — משום חיוב הדבר — בלי ברכה, אבל מידי ספק לא יצא". גם הרב בצמ"ח עוזיאל, "קריאת פרשת הקהל בציבור", השמיטה היובל ומצות הקהל, עמ' 167-171, עסק בזה וכתב שאין בזה איסור בל תוסיף, ומותר לקרוא בתורה פסוקים זכר להקהל. ושם "ברכת התורה", בעמ' 172-173, כתב שלפי דעתו מותר אף לברך, אך כיון שנהגו בהכנסת ספר תורה לקרוא בלא ברכה מזה מוכח שהמנהג הוא שלא לברך ברכת התורה אלא בימים שיש בהם חובת קריאה מהתורה או מחכמים, ולא בכל יום ובשעה אחרת. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ו, או"ח סימן לח, ב לא קיבל את דברי הריא"ה הרצוג, וציין שהוא הורה לקרוא שלא בברכה במעמד הקהל שהיה אמור להתקיים בשנת תשל"ד. (בפועל המעמד לא התקיים, בשל מלחמת יו"כ).

הרב יהודה זולדן

אמ' ר' שמואל בר אבדימא לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים. ואם לרבים, אפילו בינו לבין עצמו לא יברך? אמר ר' אבא מרי אחוי דר' יוסי עשאוה כשאר כל מצותיה של תורה.

רק רבים העולים לתורה מברכים לפניה ולאחריה, אבל יחיד הקורא בתורה איננו מברך. אם כן, שואל הירושלמי, מדוע יחיד מברך ברכת התורה? והתשובה היא שברכת התורה של יחיד, היא כמו כל ברכה שלפני מצוה.³⁴ הרב אליעזר אזכרי, ספר חרדים שם כותב: "ולכך אדם יחידי הקורא באמצע היום בספר תורה, אינו מברך בציבור דנפטר בברכת התורה שבירך בשחרית כל היום והלילה, כל זמן שלא יישן". לפיו, אין איסור לאדם יחיד לקרא בתורה, אלא שאינו מברך מאחר שכבר בירך ברכת התורה בשחרית, וזה מועיל לו כל זמן שלא נרדם.

אך האם ניתן להסיק מכאן שציבור הרוצים לקרוא בתורה, רשאים לעשות כן ולברך עליה, גם שלא בימים הקבועים לקריאה?

שאלה זו נשאל הנצי"ב בעקבות מעשה שהיה.³⁵ במקום מסוים חנכו ארון קודש חדש, והקיפו עם ספר תורה, והיה מי שרצה לקרוא בציבור. אדם אחר מיחה בו, ושאל את הנצי"ב אם נהג נכון. הנצי"ב השיב שלקרא בתורה ביום שלא נתקן ע"י חז"ל הוא דבר אסור. מקור הדבר לפיו הוא שיטת הירושלמי:

אבל הא פשיטא דלקרא בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הוא ברכה לבטלה, איברא בלא ברכה לכאורה אין בזה איסור, והוי כקורא בתורה, מ"מ שפיר הוכיח מע"כ נ"י דגיוס שאין קה"ת כלל יש איסורא בדבר מהא שהביא המג"א (סימן קמד) מהא שנהגו להוציא לחתן ס"ת לקרוא ואברהם זקן וכו', וזה לא נהגו אלא ביום קה"ת. שמע מינה דיש איזה איסור בז'בר להוציא ס"ת ביום שאין בו קה"ת, אלא דלא נתבאר הנפקותא בין יום שאין קוראין מתק"ח ז"ל כלל בין יום שקוראין בתורה ומוציאין ס"ת

34. בביאור הענין ראה: עלי תמר, ברכות עמ' רלח-רלט.

35. שו"ת משיב דבר חלק א סימן טז. הרב מרדכי אליהו, (התורה והארץ, ה עמ' 42, פורסם בספר זה), כותב שאין לקרא מספר תורה, ובהערה 17 צוין לדברי הנצי"ב הללו.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

אחרת. ונראה משום דשיטת הירושלמי ברכות פ' שלשה שאכלו דהא דברכת התורה מן התורה, היינו בעת שקוראין בתורה ברבים, והוא דעת ר' יוחנן בתלמודין ברכות (דף כא) דיליף ברכת התורה לאחריו מברכת המזון, וזה אינו אלא בציבור. וכל זה אינו כתלמודן, דעיקר ברכת התורה מן התורה היינו בינו לבין עצמו בשעה שעומד ושונה בכל יום, אבל קריאת התורה ברבים הא שמברכין, אינו אלא תקנת חכמים משום כבוד התורה,³⁶ וכבר בארנו זה בבאורנו בהרחב דבר (שמות כד, יב) בס"ד. א"כ נהי דקיי"ל כתלמודן, מ"מ יש לחוש לדעת הירושלמי שלא לקרות בתורה בציבור בלא ברכה, ואחר שהברכה מן התורה שוב אין נפקא מינה אם קוראין בזמן שהתקינו חז"ל אם לא. אחר שמה"ת אין שום יום שמחויבין לקרות בתורה בציבור, וא"כ על כרחך דהדין כך לשיטת הירושלמי דאימת שיהא אם קורין בתורה בצבור מחויבין לברך מהתורה. ולפי"ז נוכל לומר דזהו הנ"מ. דביום קרה"ת שמברכין בס"ת ראשונה על פי דין ויוצאין בברכה זו אף על הס"ת השני ומשום הכי מותר להוציא ולקרות בס"ת לקראת חתן לפי המנהג המובא במג"א. אבל להוציא ולקרות בס"ת ביום שאין בו קרה"ת ודאי אסור דהאיך נעביד. אם לקרות בלא ברכה יש לנו לחוש לדעת הירושלמי דקריאה בציבור צריך לברך מה"ת, ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה. וה"ה להוציא ס"ת ולקרות אף ביום קריאת התורה אך לא בעת הקריאה כמו לאחר התפלה או בערב יש גם כן איסור בדבר, מפני הטעם שהסברנו לעיל. ובאמת לא ידעתי מה ראה האיש המתחרה לעשות מעשה כזה שלא נודע מקורו, ואם אינו קטיל קניא מהנכון שיבאר איזה מקור ואם אין לו מקור נכון אינו אלא שטות וגסות רוח להתהלך בגדולות המפליאות לב ההמון. דרך כלל לע"ע שלא ידעתי איזה מקור לדברים אלו, צדק מע"כ נ"י שמיחה בזה, ולא יחוש למאן דמצער

36. על ברכות התורה בעת עליה לתורה מפני כבוד הציבור, ראה: תוס' ראש השנה לג ע"א; מהר"ם מרוטנבורג סי' יט; שו"ת הרא"ש כלל ג, ח; טור או"ח קלט.

הרב יהודה זולדן

ליה, חרפתו אל חיקו תשוב, וכבוד לאיש שבת מריב כו'. וה' יזכנו שיהיו כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. דברי העמוס בעבודה.³⁷

סיכום דברי הנצי"ב הוא שיש לחוש לשיטת הירושלמי בברכות, לפיו לא ניתן לקרוא בתורה ביום שלא תקנו חז"ל. מחד, יש לברך על קריאה בתורה בציבור, ומאידך יש חשש של ברכה לבטלה מאחר והקריאה היא ביום שלא תקנו בו קריאה בתורה. הנצי"ב יוצר אם כן תלות והתניה בין האפשרות לקרוא בתורה בציבור ביום שלא תקנו חז"ל, לבין יכולת הברכה על קריאה זו.

על דברי הנצי"ב יש להעיר מספר הערות. להלן נצטט מדבריו, ונעיר:

1. "הוכיח מע"כ נ"י דביום שאין קה"ת כלל יש איסורא בדבר מהא שהביא המג"א (סימן קמד) מהא שנהגו להוציא לחתן ס"ת לקרוא ואברהם זקן וכו', וזה לא נהגו אלא ביום קה"ת. שמע מינה דיש איזה איסור בדבר להוציא ס"ת ביום שאין בו קה"ת". אלו הם דברי המגן אברהם אורח חיים סימן קמד ס"ק ה:

שיש בו חתן - ובכנסת הגדולה ס' רפ"א האריך במנהגם שמוציאין לחתן ספר שני וקורא ואברהם זקן וגו' עד ולקחת אשה לבני משם. מיהו אם הוא יום שבלא"ה מוציאין ב' ספרים קורא אותה בס"ת השני, ואין מוציאין ס"ת שלישית.

המעין בדברי המגן אברהם יראה שהוא רק מתייחס לכך שמוציאים ס"ת שני לחתן ולא שליש, כי נוהגים מנהג זה בשבת בה ממילא קוראים בתורה. זו המציאות ביחס לחתן, אך אין הכרח להסיק מדברינו אילו שיש איסור להוציא ס"ת ביום שלא נוהגים לקרוא בתורה.³⁸ מה גם שלעיל ציינו מנהגים בהם מוציאים ספר תורה בימים בהם לא קוראים בתורה; מתקנת משה ועזרא, כמו

37. תשובה הפוכה מזו של הנצי"ב במקרה דומה, ראה: שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן קה.
38. הרב בצמ"ח עוזיאל, "ברכת התורה", השמיטה, היובל, ומצות הקהל, עמ' 172 העיר על דברי הנצי"ב הללו, שאדרבה מדברי המגן אברהם הללו משמע הפוך, ולפיו, ביום שמוציאים ס"ת אחד מוציאים ס"ת שני לחתן, וכ"ש בימינו שאין מוציאים ס"ת כלל. לפי דעתו זו גם כוונת הכנסת הגדולה או"ח סימן רפב ד"ה ואיך.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

קריאת נשיאים בניסן, או בליל הושענא רבה.

בהתייחסות ישירה לענין קריאת פסוקי וידוי מספר תורה, הרי שבשביעי של פסח קוראים בתורה, וממילא זהו יום שבו קוראים בתורה, ולכאורה ניתן לקרוא. אלא שקריאת פסוקי הוידוי היא במנחה, הרי שיהיה בודאי ניתן לעשות כן, כששביעי של פסח חל בשבת, (כפי שחל בשנה זו שנת תשס"ה), ואז ניתן להצמיד את קריאת פסוקי הוידוי מספר תורה לקריאת התורה שבמנחה של שבת.

2. "לדעת הירושלמי דקריאה בציבור צריך לברך מה"ת". דברי ר' שמואל בר אבדימא הובאו גם בירושלמי במגילה ד, א ושם יש המשך:

א"ר שמואל בר אבודמא למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לרבים. אם לרבים אפי' בינו לבין עצמו אינו מברך? א"ר אבא מרי אחוי דר' יוסה עשאוה כשאר כל המצות שבתורה מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. א"ר שמואל בר נחמן ר' יונתן הוה עבר קומי סידרא שמע קלון קרויי ולא מברכין. אמר לון עד מתי אתם עושין את התורה קרחות קרחות.

הפני משה שם מפרש שהוא עבר בשעת קריאת תורה ושמע שהם קוראים בתורה ולא מברכים. לפיו, רק הראשון והאחרון ברך, ולא כמנהג שכל עולה מברך מפני תקנת הנכנסים והיוצאים (מגילה כא ע"ב). הרב יששכר תמר טוען שאין מדובר בשעת קריאת התורה, אלא הם לא ברכו בשעה שהם למדו תורה, שהרי בעבר היו לומדים תורה מתוך ספר תורה. (ירושלמי שבת ו, ט; ירושלמי חגיגה ב, ג; גיטין ס ע"א, ועוד).³⁹ יתכן שהסיבה בגללה הם לא ברכו קשורה לכך שהיו זמנים בהם לא ברכו בעת לימוד תורה (נדרים פא ע"א בר"ן בשם רבנו יונה).

לפיו, אם כן יש לברך גם על לימוד תורה ביחיד, ובודאי על לימוד תורה ברבים. כך שלא רק על קריאה בציבור יש לברך על פי הירושלמי, כי אם גם על קריאה ולימוד של יחידים.

39. הרב יששכר תמר, עלי תמר – מגילה, עמ' קסז. כיום אין נוהגים ללמוד מתוך ספר תורה והוא משמש בעיקר לקריאה בו. להלן נרחיב בענין זה.

הרב יהודה זולדן

3. "ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה" — לא ברור כיצד ניתן להסיק מסקנה כזו מדברי הירושלמי. הירושלמי מבחין בין קריאה לרבים וקריאה של יחיד, אך מנין שקריאה לרבינו היא דוקא ביום שתיקנו חז"ל? קריאה לרבים יכולה להיות בכל פעם שקוראים בתורה בפני רבים גם שלא בימים שקבעו חז"ל.

לא רק זאת, המאירי כותב שבכל פעם שקוראים בתורה בציבור יש לברך גם בימים שלא נתקנו ע"י עזרא. כך כותב בברכות יא ע"ב:

כל קריאה בספר תורה חייב לברך בכל פעם שבא לקרות, אפילו ביותר מכדי תקנת עזרא.

רבי אברהם בן מרדכי הלוי (פוסק במצרים), נשאל על מנהג במצרים, בו קבעו תענית בכל ערב ראש חודש. כשהוא עוסק בשאלת קריאת התורה כותב:

אכן לענין קריאת ס"ת יש להקל שבכל עת וזמן שיסכימו עשרה לקרוא בתור' שפיר דמי יוציאו ס"ת ויקראו בברכות מפני כבוד הצבור כי היא חיינו ואורך ימינו והלואי שיקראו ישראל בתורה כל יום ויום. אלא שהראשוני מפני טורח צבור לא רצו להכביד עליהם ותקנות קריאות שקוראים עתה הצבור נמשכו ונתוספו זו אחר זו. ובימי חרפי בהיותי מתגדל בין בריכהם של חכמים שאלתי מה טיבה של תענית משמרה שעושין בק"ק מוסתערב שמוציאין ס"ת וקורין ויחל ואין קובעין ענינו רק אומרין אותו בשומע תפלה? והשיבו אותי דבר שקריאת התורה ראוי להקל פה כמ"ש למעלה והלואי שיהיו קובעין לקרוא בתורה בכל יום ויום. וכיון שקורין בתורה ממילא חייבין לברך ברכות התורה והקריאה עצמה היא מחייבת לברך ברכות הראויות לה.⁴⁰

...והרואה יראה ולבבו יבין, שהרבה יש להקל בענין קריאת ס"ת. צא ולמד ממנהג ישראל ביום שמחת התורה שכמה פעמים כופלים הקריאה מבלי שום הכרח. גם בספר תקון יששכר כתב

40. שו"ת גינת ורדים חלק או"ח כלל א סימן מט. ראה עוד בשו"ת גינת ורדים חלק או"ח כלל ב סימן כג שם כותב שאין זו ברכה לבטלה במקום בו מעלים אנשים נוספים לתורה גם אם הם חוזרים וקוראים את מה שכבר קראו קודמיהו.

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

שמקומות שקורין בהם המגלה שני ימים מפני ספק, אם הם עיירות או כרכים אע"פ שאין מברכין על קריאת המגלה ביום שני, מ"מ מוציאים ס"ת וקורין בו בברכות כמו ביום ראשון.⁴¹ וכתב שהרצו הדברים לפני מוהר"י קארו והחזיק על ידם במנהגם שמנהג טוב הוא.⁴²

לפנינו גישה אחרת, לפיה הלוואי ויקראו ישראל בתורה בכל יום, וממילא גם בקריאה זו של פסוקי הוידוי, שהם שייכים ליום זה. על פי הגינת ורדים והסוברים כמותו בודאי שאין כל מניעה בדבר, ואדרבה זהו מנהג ראוי. גם חתנו של הנצי"ב, הרב רפאל שפירא מוולוז'ין, עסק בענין דומה, אך ממנו נראה שאין כל מניעה לקרוא בציבור גם ביום שלא נתקן בתקנה, ובלבד שיברכו על הקריאה:

אסור לקרות בציבור בלא ברכה משום דאין זה כבוד התורה לקרות בס"ת בציבור בלא ברכה, דלטעם זה נראה דאין חילוק בין כשחייב לקרות או אינו מחוייב לקרות, דמ"מ אין זה כבוד התורה. ...ולפ"ז מה שנהגו הסופרים בעת סיום התורה לקרות הסיום בציבור בלא ברכה לא יפה הם עושים.⁴³

41. בענין זה ראה: הרב יואל פרידמן, "עזה בספרות השו"ת בתקופה שלאחר גירוש ספרד", חבל עזה וגוש קטיף — התורה והארץ ז' (תשס"ה), עמ' 229-250.

42. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת חלק א סימן עט, מצייין שיש פוסקים נוספים שתמכו בדבריו של הגנת ורדים, ולעומתם היו אחרים שחלקו, ובהם גם הנצי"ב שכתב בפשיטות שאין לקרוא בתורה בימים שלא תקנו חז"ל, אך הר"ע יוסף סיים: "מכל מקום סברת הגנת ורדים וסיעתו הנ"ל ראויה להצטרף לסניף לסברת מהר"ם בן חביב וסיעתו להתיר הוצאת ספר תורה ביום תענית צבור כשיש רוב מנין מתענים". ראה עוד: הרב יעקב אריאל, "קריאה בספר תורה שלא לצורך (לילדים)", שו"ת באהלה של תורה, ב עמ' 27-29, בו הוא התיר לקרוא בספר תורה ללא ברכה בפני ילדי גן לקראת חג השבועות, וציין חלק מהדוגמאות בהם קוראים בתורה שלא ע"פ תקנת משה ועזרא, וכותב שאין המנהג כנצי"ב.

43. הרב רפאל מוולוז'ין, שו"ת תורת רפאל סימן ב. דבריו הם תשובה, לאמור בשו"ת בית אב"י סימן כד, לפיו מותר לקרוא בתורה בלא ברכה בכל עת וזמן. הרב שמחה אידלשטיין, משפטי ארץ — הלכות תרומות ומעשרות, ירושלים תשנ"ח, עמ' 251 הע' כד, כותב שאין לקרא מספר תורה, ומציין לדברי התורת רפאל.

ד. קריאת פסוקי הוידי מספר תורה

1. קריאה אישית בספר תורה כלימוד תורה

היה מקום לראות את קריאת פסוקי הוידי מתוך ספר תורה, כקריאה ברבים שמטרתה לימוד תורה. מצינו שקראו בתורה ברבים גם בימים שלא נתקנו ע"י משה וע"י עזרא. ביום הכיפורים, היה הכהן הגדול קורא מספר תורה לאחר שקיבל הודעה על כך שהשעיר המשתלח, נזרק מהצוק. כך נאמר במשנה ביומא ז, א:

בא לו כהן גדול לקרות אם רצה לקרות בבגדי בוץ קורא ואם לא קורא באצטלית לבן משלו. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול. וכהן גדול עומד ומקבל וקורא עומד וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר: יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן. ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ומברך עליה שמנה ברכות על התורה ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת העון ועל המקדש בפני עצמו ועל ישראל בפני עצמן ועל ירושלים בפני עצמה ועל הכהנים בפני עצמן ועל שאר התפלה:

קריאת הכהן הגדול עצמה, אינה מהתורה אלא תקנון חכמים. לאחר שהכהן הגדול סיים לקרוא, נאמר: "כל העם קורין שלהן כדי להראות חזותן לרבים" (תוספתא יומא [ליברמן] פרק ג, יח). ובגמ' ביומא ע ע"א מפורט עוד:

ואחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו, וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים.

לא מבואר מה היה כל אחד קורא בספר התורה שלו.⁴⁴ מנהג זה היה יזום ע"י

44. הרב יששכר תמר, עלי תמר, יומא עמ' שפז מסתפק אם קראו את מה שהכהן הגדול היה קורא, או שכל אחד קרא כרצונו. על משמעותה הרוחנית של קריאה המונית זו במקדש, ראה: הרב חיים ישעיהו הדרי, "חג לה' מחר — על ט' בתשרי", אשי מועד, ירושלים תשד"מ, עמ' 73-78. הרב צבי ולנר, שו"ת חמדת צבי, חלק א או"ח סימנים יב-יג, מעלה אפשרות שהמנהג להוציא ספרי תורה לאמירת כל נדרי נלמד מהמנהג שהיה במקדש בו

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

העם בירושלים, ולא תוקן ע"י חכמים.⁴⁵ מכאן שניתן לקרוא בספר תורה גם שלא ע"פ תקנת חכמים. אמנם שם כל אחד קרא לעצמו,⁴⁶ ולא קרא בפני הרבים, אך אעפ"כ הקריאה היתה המונית וברבים. נראה שהמטרה היתה לעורר לעסוק בענין היום ובמצוותיו.

הפוסקים דנו באפשרות ללמוד מספר תורה כיום, מאחר שכיום לא נוהגים ללמוד מספר תורה, והוא משמש בעיקר לקריאה בבית הכנסת.⁴⁷ הפרישה כותב שמאחר ונהוג כיום ללמוד תורה מספרים – חומשים משניות וגמרות, "למה לנו לזלזל בכבוד ספר תורה לחינם ללמוד מתוכו שלא לצורך, כיון שאין אנו לומדים כלום מחסירות ויתירות ותגין ופיסוק וטעמים כבימיהם".⁴⁸ הפרישה דן בזה שעה שהוא תולה את מצות כתיבת ס"ת בזמן הזה, עם מצות לימוד תורה מספר תורה. הט"ז חולק עליו בהקשר להתניה זו, ויתכן שלפיו גם כיום ניתן ללמוד מספר תורה.⁴⁹

כך ניתן לראות את מהות קריאת פסוקי הידוי מספר תורה. מאחר שאין מצוה לקרוא פסוקים אלה מספר תורה, הקריאה בו היא לשם עיון ולימוד המצוה, והיא נעשית ברבים על מנת לעורר לקיומה. אחר כך יצטרך כל אחד לקרוא בעצמו פסוקים אלה מתוך חומש, סידור, תנ"ך וכד', ואין הוא מקיים את מצות הידוי בקריאה מספר התורה.

כל אחד הביא ס"ת שלו והראה חזותו ברבים. ראה עוד בספרי: "הוצאת ספר תורה לקראת מלך", מלכות יהודה וישראל, עמ' 140 הע' 18.

45. כך כתב בשו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא – קונטרס אחרון סימן כא: "הם מעצמם הנהיגו בכך להתנאות בספרים שלהם אבל לא שתיקנו החכמים לעשות".

46. בעבר היו מניחים את ספר התורה של הציבור בבתים פרטיים, ומשם לוקחים לבית הכנסת לקריאה. ראה: עירובין פו ע"ב; סוכה טז ע"ב. (ירושלמי עירובין פ"ח ה"ח; ירושלמי סוכה פ"א ה"י). נזכר גם ברש"י בסוטה לט ע"ב ד"ה להפשיט.

47. כיום אין נוהגים ללמוד מתוך ספר תורה והוא משמש בעיקר לקריאה בו. דבר זה משליך על מצות כתיבת ספר תורה כיום. ראה: טור יו"ד סימן ער, ובדרישה שם; שו"ת שאגת אריה סימנים לד, לו.

48. פרישה, יו"ד סימן ער ס"ק ח.

49. שם ס"ק ד, גם הגר"א סובר כט"ז. וראה שם בנו"כ.

הרב יהודה זולדן

2. קריאה ציבורית מספר תורה – זכר למקדש

יש הרואים בקריאת פסוקי הוידי כיום של הנהגה שהיא 'זכר למקדש'. זאת מאחר שנטייתם לפסוק בשונה מהרמב"ם והשו"ע, שמצות הוידי איננה נוהגת בזמן הזה.⁵⁰ כיון שכך ניתן לראות את קריאת פסוקי הוידי מספר תורה כחלק ממכלול ההנהגה זכר למקדש. אמנם בזמן המקדש לא קרא המתודה את הפסוקים מתוך ספר תורה, אך גם במקרים אחרים מצינו שהנהיגו הנהגות זכר למקדש שהם לא תואמות לחלוטין את שהיה במקדש, מאחר שהמטרה הראשית היא לעורר ולהזכיר את קיום המצוה.⁵¹ כך כתב הרב יעקב אריאל:

נראה שכזכר למקדש יש מקום להנהיג את הוידי כיום, גם לדעת הראב"ד והרב קוק. אמנם אין לנו ראויים להתוודות כהלכה ואין לנו בית מקדש, אך מן הראוי שנעשה זכר לוידי שהיה נעשה כהלכה במקדש. ופרט כאשר הוידי אינו נאמר אישית ע"י כל אחד, אלא בקריאה בציבור, מתוך ספר תורה וכד', אין כאן חשש של אמירה שאינה כנה, והרי זה מנהג רצוי לכל הדעות.⁵²

המטרה החינוכית היא לעורר את הציבור לקיום מצות הביעור והוידי, ולהזכיר את שהיה בזמן המקדש, על מנת להתכונן לימים בהם נקיים את המצוה בשלמותה.⁵³

50. כך כתבו הרב חנוך זונדל גרוסברג, הרב אברהם גולדברג, והרב יצחק רוזנטאל. הרי"מ טיקוצ'נסקי, ראה בקריאה זו קיום של "הציבי לך ציונים". דבריהם הובאו במאמרי: "האדר"ת וקריאתו לחידוש מצוות וידי מעשר בזמן הזה", בספר זה.

51. ראה בענין זה בספרי: "נטילת לולב לאחר החורבן ומיסוד ההנהגות זכר למקדש", מועדי יהודה וישראל, עמ' 113-132.

52. הרב יעקב אריאל, "באהלי שדה, השמיטה — בין חזון למעשה", מכון התורה והארץ, כפר דרום תש"ס, עמ' 187.

53. האדר"ת, תפילת דוד, עמ' קמד, הנהיג בקריאת התורה של יום חמישי לפני פרשת בראשית, לקרא לעולה שני עד יום רביעי (בראשית א, יט), ולעולה שלישי יום חמישי (בראשית א, כ-כג), לזכר המעמדות שהיו קוראים כן בבית המקדש, ע"פ דבריו של הרב בצלאל הכהן מוילנא (סוף ספר שולחן קריאה). "ואף שבסוכה מד ע"א אמרו שבדבר שאין לו עיקר בתורה לא עבדינו זכר למקדש, אינו דומה ענין זה לשם, וכל דאפשר לדרוש לציון ולבית מקדשנו טפי עדיף".